

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל תיאום ובקרה
האגף לחינוך מבוגרים

תיכונות
ככה עולים כיתה בחיים

גיאוגרפיה

תכניות לימודים ברמת גמר
בהיקף של 2 יחידות לימוד
ובהיקף של יחידת לימוד אחת

התכנית נכתבה בתשס"ז ועודכנה בתשע"ד, 2014 ע"י יוכי מרידור
תחולה מחורף תשע"ד

© כל הזכויות שמורות לאגף לחינוך מבוגרים, משרד החינוך

מבנה השאלונים ומפתח הערכה

א. שתי יחידות לימוד (100 נקודות)

- משך הבחינה: שעתיים וחצי
- מבנה השאלון ומפתח הערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים:

פרק ראשון - המזרח התיכון (36 נקודות)

הפרק כולל חמש שאלות העוסקות במדינות האזור ובנושאים כללים במזרח התיכון. יש לענות על שתי שאלות.
(לכל שאלה 18 נקודות)

פרק שני - ארץ ישראל (38 נקודות)

הפרק כולל חמש שאלות העוסקות בגיאוגרפיה חבלית ובגיאוגרפיה נושאית. יש לענות על שתי שאלות.
(לכל שאלה 19 נקודות)

פרק שלישי - המזרח התיכון וישראל (14 נקודות)

הפרק כולל חמש שאלות. יש לענות על שתי שאלות, שאלה אחת מהמזרח התיכון, ואחת - מישראל.
(לכל שאלה 7 נקודות)

פרק רביעי - מושגים מישראל ומהמזרח התיכון (12 נקודות)

הפרק כולל שמונה מושגים. יש לענות על ארבעה מושגים.
(לכל מושג 3 נקודות)

הערות

- הפרק השלישי והרביעי כוללים שאלות קצרות ומושגים מהנושאים שהופיעו בפרק א' ו-ב'.
- שמות המדינות והנושאים במזרח התיכון ושמות החבלים והנושאים בישראל מתפרסמים בהנחיות ובמיקוד חומר הלמידה לקראת כל אחד ממועדי הבחינות.

ב. יחידת לימוד אחת - unseen – חֶבֶל שלא נלמד (100 נקודות)

- משך הבחינה: שעה וחצי

- מבנה השאלון ומפתח הערכה:

ה - unseen כולל שש שאלות. יש לענות על חמש שאלות (לכל שאלה 20 נקודות).

היחידה כוללת חבל שלא נלמד בתכנית הלימודים (unseen), ויכול להיות מכול מדינה או חבל ארץ בעולם, למעט המדינות הגובלות עם ישראל – לבנון, סוריה, ירדן ומצרים.

נושאי השאלות יעסקו במיקום וגבולות החבל, חלוקת החבל ליחידות נוף, מאפייני יחידות הנוף, סוגי אקלים – מאפיינים וגורמי היווצרות, השפעת האקלים על המרחב האנושי והפיזי, יישובים – סוגי יישובים, תפקוד ותפוצה, ערים ומדרג עירוני, כלכלה ורמת פיתוח – אוצרות טבע, חקלאות, תעשייה, תחבורה ותיירות.

הערה

חומר עזר המותר לשימוש בבחינות (אחד מהאטלסים הבאים):

- פרופ' ברוור - אטלס אוניברסיטאי חדש-פיזי, מדיני, כלכלי היסטורי הוצאת יבנה

- פרופ' שחר - אטלס כרטא - פיזי, מדיני, כלכלי, חברתי הוצאת כרטא

[שנת ההוצאה של האטלסים משנת 1993 ואילך].

המלצות למורים

א. בהוראת המזרח התיכון מומלץ למורים להיעזר בספרם של ארנון סופר ודלית גרוס-לן – "גיאוגרפיה של המזרח התיכון תמורות על סף המאה ה-21", בהוצאת "עם עובד", 2001 (ואו בהוצאה החדשה, 2008).

ב. בהוראת "ישראל" מומלץ מאוד להיעזר בספר ההכנה לבגרות החדש "ישראל במאה ה-21" בהוצאת מט"ח, 2009 ובמפות מתאימות מאטלס ישראל החדש, 2008.

ג. המגמה בהוראת הגיאוגרפיה היא שימוש רב ככל האפשר במפות, בדיאגרמות, בקלימוגרפים, בטבלאות, בקטעי עיתונים במהלך הלימוד, כמו-כן יש לעסוק בנושאים אקטואליים ולקשרם במידת האפשר עם חומר הלימוד, ובאלה לתת ביטוי לייחודו של המקצוע.

ד. אטלס חובה בכל השיעורים משנת הוצאה 1993 ואילך.

ה. מורים, שאין בידיהם דוגמאות של שאלונים ממועדים קודמים, יוכלו להוריד אותם מאתר המשרד. כתובת האתר : www.edu.gov.il/ae
← השלמת השכלה ← מבחנים / מבחנים משנים קודמות ← גיאוגרפיה.

שימו לב לשינויים בבחירה, בהוראות ובניקוד השאלות בשאלונים משנים קודמות בהשוואה לשאלונים העדכניים ממועד קיץ תשע"ד, 2013 ואילך.

תכנית הלימודים

התוכנית נגזרת ברובה מתוכנית הבגרות וכוללת חלק ניכר מנושאים (ללא מאמרים).

חלק ראשון – גיאוגרפיה כללית – המפה, האטלס ומושגי יסוד

המטרות

מטרה כללית

המטרה בלימוד חלק זה היא להקנות ללומדים מערכת מיומנויות ומושגים גיאוגרפיים שיהוו כלי עזר ובסיס ללימודי גיאוגרפיה בכלל, וללימוד הנושאים שיופיעו בבחינות ובחבלי ארץ שלא נלמדו, בפרט.

מטרות אופרטיביות

באמצעות לימוד פרק זה הלומדים יפתחו מיומנויות בקריאה וניתוח מפות נושאיות, וכן יכירו ילמדו ויתרגלו שימוש במושגים גיאוגרפיים ובעזרים. כגון: גלובוס, דיאגרמות, גרפים, קלימוגרפים, הידרוגרפים, חתכים טופוגרפיים, טבלאות, טקסטים, קטעי עיתונות, סרטים, תצלומים, תצלומי אוויר ועוד... ניתוחם והסקת מסקנות מהם.

הערות

- בהוראת פרק זה יש לתת כמה שיותר דוגמאות מארץ ישראל ומהמזרח התיכון.
- השימוש באטלס חובה במהלך כל השיעורים בכל פרקי הלימוד.
- במהלך לימוד הגיאוגרפיה יש להתייחס גם לנושאים ולהתרחשויות אקטואליים הקשורים למקצוע (רעידות אדמה, צונאמי, הרי געש, ועוד...). ולראות בהם חלק אינטגרלי ממהלך הלימוד.

חלק ראשון- גיאוגרפיה כללית- המפה, האטלס ומושגי יסוד (כ- 40 שעות)

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים וביבליוגרפיה
הגיאוגרפיה מהי	- הכרת מאפייני המקצוע חשיבותו וייחודו - מקצוע בין תחומי - מקצוע דינמי - מקצוע אקטואלי		- גיאוגרפיה פיסית - גיאוגרפיה אנושית - גיאולוגיה - אקולוגיה	- א' רפ וא' שילוני צביאלי- ישובים במרחב פרקים בגיאוגרפיה של אוכלוסיית העולם", מט"ח 1997 (חוברת ומדריך למורה). "אנשים במרחב- פרקים בגיאוגרפיה של אוכלוסיית העולם", מט"ח. - ש' יפה, "מזג אויר ואקלים", מסדה. - ר' קריין, נ' ביתן, "עולם אחד לנו, פרקים באקולוגיה ואיכות הסביבה", דני ספרים 1993. - סרטי וידיאו- תופעות טבע- מרפ"ד - קטעי עיתונות העוסקים בנושאים גיאוגרפיים.
התמצאות במרחב	- זיהוי כיוונים וכיווני ביניים - הצפנת המפה	תרגיל- זיהוי כיוון, עצמים במרחב ובתרשים שיחלוק ללומדים.	- מצפן - שושנת הרוחות	מפת קיר – ישראל
הכרת המפה	- משמעות המפה ככלי מרכזי של מקצוע הגיאוגרפיה - מקרא מפה- סימנים מוסכמים - קנה מידה קווי ומספרי	תרגול- מקרא וקנה מידה במבחר מפות מן האטלס (רצוי לבחור מפות מישראל ומהמזרח התיכון)	- מפה - מפה גיאוגרפית - קנה מידה - קנה מידה קווי ומספרי	אטלס – גיאוגרפי כללי

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים וביבליוגרפיה
מפה פיסית	- הכרת המפה הפיסית - משמעות הצבעים - תבליט - צורות נוף - מפת תבליט השואה בינה לבין המפה הפיסית	- הכרת המושג גובה פני הים וסימונו במפה - הכרה והבנה של חוק הכלים השלובים. - התאמה בין תמונות נוף מישראל ומהעולם לאזורים המתאימים במפה הפיסית	- הר רמה, מישור חוף, מדרון תלול, מדרון מתון, רכס, נחל, נהר - גובה פני הים - מעל ומתחת לפני הים - מפת תבליט	- מפת קיר- ישראל פיסית - מפת תבליט ישראל
הכרת האטלס	- סדר המפות - סוגי מפות - מפות נושאיות - האינדקס ושימושיו		- מפה נושאית - מפה מדינית - מפת אקלים - מפת כלכלה ועוד	פרופ' מ' ברוור, "אטלס אוניברסיטאי חדש", הוצאת יבנה. פורפ' שחר "אטלס כרטא פיסית, מדינית, כלכלית, חברתית" הוצאת כרטא.
הגלובוס ומפות כדור הארץ	- הגלובוס כדגם מייצג של כדור הארץ - הכרת היבשות והאוקיינוסים - מפה פיסית ומדינית של כדור הארץ - צורות גיאוגרפיות והגדרותיהן		- אוקיינוס - יבשה - ים - ימה - אי - חצי אי - מפרץ - מיצר	- גלובוס (אפשר גלובוס מתנפח). - מפות קיר כדור הארץ פיסית ומדינית. - ע' אידלמן, כ' אלנבלום, נ' שפרן, "נדידת היבשות", החברה להגנת הטבע 1986.
הרשת הגיאוגרפית	- משמעותם ותכונותיהם של קווי האורך והרוחב - קו המשווה - קו גריניץ' - חצי כדור צפוני ודרומי - חצי כדור מזרחי ומערבי	איתור קווי אורך ורוחב במפות.	- קווי אורך - קווי אורך מזרחיים מערביים - קווי רוחב - קווי רוחב צפוניים ודרומיים - קו המשווה - קו גריניץ'	

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים וביבליוגרפיה
אקלים ואזורי אקלים	• מזג אוויר ואקלים • גורמי אקלים עולמיים (רוחב גיאוגרפי מרחק מהמשווה או מהקטבים) • גורמי אקלים מקומיים (מרחק מהים, פני השטח, זרמי ים). • מבחר אזורי אקלים על פני כדור הארץ וגורמי היווצרותם. • מאפיינים, תפוסת וגורמי היווצרות של ארבעה אזורי אקלים במזרח התיכון ובישראל (מדברי, ערבות, ים תיכוני, פונטי) לצורך השוואה אקלים לא מהאזור-קוטבי או משוני. • קלימוגרף- ככלי לזיהוי ותיאור סוג אקלים.	• ניתוח קלימוגרף של אחד מסוגי האקלים בישראל.	• מזג אוויר • אקלים • זרם ים • אקלים מדברי • אקלים ערבותי • אקלים ים תיכוני • אקלים פונטי • אקלים משוני • קלימוגרף	ש' יפה, "מזג אוויר ואקלים", מסדה 1990.

חלק שני- גיאוגרפיה של המזרח התיכון

מטרות

הלומדים יכירו את אזור המזרח התיכון ומדינותיו. יבינו את חשיבותו הגיאופוליטית יכירו את המאפיינים המשותפים למדינות האזור תוך הדגשת ייחודה הפיזי והאנושי של כל מדינה. יזהו ויבינו את השפעת הרקע הפיזי של האזור על תהליכים ותופעות המתרחשים בו ומאפיינים אותו. הלומדים יעקבו אחר השינויים הפוליטיים בתוך המדינות ויבינו את הגורמים למאבקים ולשיתוף פעולה ביניהן.

הלומדים יכירו את מפות המזרח התיכון שבאטלס ידעו לנתחן להוציא מהן נתונים ולהסיק מסקנות. כמו כן יכירו מגוון מושגים ותהליכים גיאוגרפיים הקשורים לתופעות ולהתרחשויות באזור.

בלימוד פרק זה יעשו הלומדים שימוש בשורה של מיומנויות גיאוגרפיות שרכשו בחלק הראשון של הקורס- גיאוגרפיה כללית.

חלק שני- גיאוגרפיה של המזרח התיכון (50 שעות)

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
המזרח התיכון כיחידה גיאוגרפית	- מקור השם - גבולות האזור בתקופות שונות - מדינות האזור - מאפיינים משותפים למדינות האזור - חשיבותו הגיאופוליטית של המזרח התיכון ("גשר" בין שלוש יבשות, אזור מעבר ימי ואווירי, שני שלישים מעתודות הנפט העולמיות מצויות בו) - מעמדו הפוליטי בעבר ובהווה - הבדלים פוליטיים בין המדינות במזרח התיכון	- מדינות האזור שתכללנה בחומר הלימוד הן- מצרים, ירדן, סוריה, לבנון, עירק, טורקיה ומדינות המפרץ - איתורו של המזרח התיכון במפת כדור הארץ, הבנת המושג "גיאופוליטי" והגדרתו	- המזרח התיכון - המזרח הקרוב - המזרח הרחוק - ארצות הלבנט - הסהר הפורה - אזור גיאופוליטי - מיצר - תעלה - מפרץ - תעלת סואץ	- מפת קיר פיסית של המזרח התיכון (במפה זו יש להיעזר במהלך כל השיעורים על המזרח התיכון). - מפת קיר פיסית – כדור הארץ . - א' סופר, ד' גרוסלן, <u>"גיאוגרפיה של המזרח התיכון על סף המאה ה-21"</u>, עם עובד 2000 (הספר מומלץ למורה ולתלמיד. יש להיעזר בו במהלך כל השיעורים בנושא המזרח התיכון). - המלצה למורה להעזר במאמרים המתאימים בספר <u>"ישוב חברה וכלכלה"</u>, בהוצאת ת"ל. - ללימוד המדינות תורכיה ועירק יש להיעזר בספרו של ארנון סופר "תמורות בגיאוגרפיה של המזרח התיכון", עם עובד.

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים וביבליוגרפיה
הרקע הפיסי של המזרח התיכון	- מבנה, סוגי אקלים, קרקעות, נופים מדברים ונופים ים- תיכוניים - השפעת הנתונים הפיסיים על התהליכים והתופעות המתרחשים באזור ומאפיינים אותו	- בכל השיעורים יש להיעזר במפות המזרח התיכון המתאימות שבאטלס. - יש להיעזר בסרטי וידיאו מתאימים מהמרפ"ד		- אטלס- מפות המזרח התיכון - בכל נושאי המזרח התיכון יש להיעזר במפות המתאימות באטלס.
אקלים	- אזורי אקלים, תפרוסת וגורמי היווצרות. - רצועת המדבריות העולמית			
תהליכים דמוגרפים והשלכותיהם	שיעורי ילודה ותמותה, שיעור ריבוי טבעי, גידול אוכלוסייה מהיר, פירמידת גילים, הגירה פנימית וחיצונית		- שיעור ריבוי טבעי - הגירה פנימית וחיצונית	
תפרוסת האוכלוסייה במזרח התיכון וגורמיה	גורמי היווצרות ריכוזי האוכלוסייה - עמקי נהרות, נאות מדבר, אקלימים לחים, חופי ים, צירי תחבורה מרכזיים, ערי בירה, מרכזי דת, מרכזי כלכלה חדשים	הבנת תפרוסת האוכלוסייה במזרח התיכון : אזורים צפופים בצד <u>אזורים</u> נרחבים ריקים מאדם		
ערים ועיור	- הגירה מן הכפר אל העיר - התפתחות מטרופולינים - העיר המזרח תיכונית בעבר ובהווה - ערים חדשות - תהליכי עיור		- תהליך עיור - עיר ראשה - עיר "כפר"	
חקלאות	- חקלאות מסורתית ומודרנית - חקלאות בתנאי מדבר ובתנאי אקלים ים- תיכוני - סוגי גידולים ותפרוסתם			
נושא	נושאי משנה	הערות והצעות	מושגים	עזרים וביבליוגרפיה

		דידקטיות	ועיקרי השיעור	
	• תעשיה מסורתית-קלה • תעשיה כבדה		• סוגי תעשיות, מיקום וגורמי התפתחות • תהליכי מודרניזציה בתעשיות המזרח התיכון	תעשיה
	• ארגון אופ"ק • משבר האנרגיה		• תנאים גיאולוגיים להיווצרות הנפט ולריכוזו במדינות המפרץ • עתודות הנפט, הפקה, יצוא נפט גולמי ומזוקק • הכנסות מהנפט, בעלויות על הנפט • ארגון אופ"ק, משבר הנפט • הובלת נפט- צינורות ומכליות מעבר בתעלת סואץ, נמלי נפט ובתי זיקוק • הנפט ככוח פוליטי • שינויים במעמדו של הנפט במדינות המזרח התיכון, כתוצאה ממשבר הנפט • השפעת הנפט על כלל מדינות המזרח התיכון • השפעת הנפט על מדינות הנפט, פיתוח המדינות – תשתיות, הקמת ערים ונמלים • השפעה כלכלית, חברתית פוליטית • שינויים בהרכב האוכלוסייה (ריבוי מהגרים)	הנפט ומדינות הנפט

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
מים	• מקורות המים • גורמי המחסור במים • תכניות לפיתוח בנושא המים • מפעלי מים - (סכרים, מאגרים, תעלות) • מטרות קשיים והישגים • המים כבעיה פוליטית במדינות המזרח התיכון • המאבק על המים • נהרות בינלאומיים	• דוגמאות למפעלי פיתוח במדינות: ירדן, סוריה, מצרים וטורקיה • דוגמאות ממדינות האזור	• בצורת מקומית וגלובלית • נהר בינלאומי	
תיירות	• פיתוח תיירות כאמצעי לפיתוח כלכלי • גורמי משיכה תיירותיים ותפרוסתם במדינות המזרח התיכון	• דוגמאות ממדינות האזור	• תיירות מרפא • תיירות חורף • תיירות דתית	
תחבורה	תחבורה יבשתית, ימית, אווירית פיתוח - קשיים ומגבלות			
איכות הסביבה	• הגורמים הפוגעים באיכות הסביבה - זיהום אוויר, זיהום מים, זיהום קרקע, זיהום ים, תהליך המידבור • הדרכים לטיפול ולמניעת הפגיעה באיכות הסביבה	• דוגמאות ממדינות האזור		
אתרים במזרח התיכון	שיתוף פעולה בין מדינות המזרח התיכון לשם פיתוח האזור בתחומים – מים, נפט, תחבורה, תיירות			

מצרים

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
נתוני רקע	מיקום וגבולות, חלוקה ליח' נוף תוך דגש על המאפיינים הפיסיים, היישוביים והכלכליים של כל יחידה. (חצי האי סיני, המדבר הערבי, המדבר המערבי, עמק הנילוס והדלתה)			יש להיעזר במפות המתאימות שבאטלס
אקלים	סוג האקלים וגורמי היווצרותו			
החקלאות	המצב החברתי כלכלי של הכפר המסורתי, תהליכי שינוי ומודרניזציה, חקלאות מחייה, ייצור, סוגי גידולים תפוסתם והקשיים במעבר לחקלאות מודרנית		• חקלאות מחייה	
מים נילוס סכר אסואן	גורמי המחסור במים. הידרוגרפיה, מקורות, מוצא, מהלך, שפך • מטרות מול הישגים • תוצאות לוואי שליליות בהקמת הסכר • שינויים במשק המים והקרקע בעקבות הקמת סכר אסואן	ניתוח הידרוגרף	• הידרוגרף	מפת אגן הנילוס באטלס
אוכלוסיה	• תפוסת, צפיפות, התפוצצות אוכלוסיה, שיעור אוכלוסיה עירונית, שיעור רבוי טבעי, רמת פריון		• התפוצצות אוכלוסיה • צפיפות אוכלוסיה • שיעור רבוי טבעי	

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
ערים ועיור	- שיעור אוכלוסיה עירונית, הגירה מהכפר אל העיר, קהיר – עיר ראשה ומוקד הגירה, משכנות עוני, "עיר כפר" בעיות ויכולת התמודדות - ערי הדלתה - ערי נמל - ערי התעלה - תכניות פיתוח יישוביות – "העמק החדש" ועוד		עיר ראשה עיר "כפר" "העמק החדש"	

ירדן

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
נתוני רקע	• מיקום וגבולות • חלוקה ליח' נוף תוך מתן דגש על המאפיינים הפיסיים ישוביים וכלכליים של כל יחידה			יש להיעזר במפות המתאימות באטלס
אקלים שימושי קרקע	אזורי אקלים, תפרוסת גורמי היווצרות			
אוכלוסיה וישוב	• תפרוסת האוכלוסיה וגורמיה • אוכלוסית הנוודים ויושבי הקבע, תמורות דמוגרפיות • עמאן – בירת ירדן			
כלכלה	• ענפי הכלכלה ופוטנציאל הפיתוח הכלכלי. • חקלאות, תעלת העיור, מחצבים ואוצרות טבע אחרים. • תעשייה • תירות		• תעלת העיור • פוספטים • אשלג	
תחבורה	• מערכת התחבורה ומשקלו של נמל עקבה			
יחסי ישראל ירדן				

סוריה

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
נתוני רקע	• מיקום וגבולות. • חלוקה ליחידות נוף תוך מתן דגש על המאפיינים הפיסיים, הישוביים והכלכליים של כל יחידה			יש להיעזר במפות המתאימות באטלס
אקלים	סוגי אקלים, תפרוסת וגורמי היווצרות			
הרשת ההידרוגרפית	הנהרות הגדולים, מוצא, מהלך, שפך			
אוכלוסיה	תפרוסת האוכלוסייה וגורמיה			
המערך היישובי	• המערך היישובי והמערכת העירונית, תפרוסתם ומאפייניהם • הערים הגדולות – דמשק, חלב, חמה, חומס, לדקיה וערי החוף			
תחבורה	מערכת הדרכים			
כלכלה	• פוטנציאל הפיתוח הכלכלי • חקלאות ופיתוח משק המים • סכר טבקה, מפעל האורונטס • תעשייה – מחצבים ומקורות אנרגיה • תיירות • מסחר ושרותים		• סכר טבקה • אגם (מאגר) אסד	
יחסי ישראל סוריה				

לבנון

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
נתוני רקע	• מיקום וגבולות • המבנה הפיסי, חלוקה ליחידות נוף • רצועות אורך, תוך מתן דגש על המאפיינים הפיסיים, היישוביים והכלכליים של כל יחידה			יש להיעזר במפות המתאימות באטלס
אקלים	סוג האקלים וגורמי היווצרותו.			
אוכלוסיה וישוב	• תפרוסת האוכלוסיה, הרכבה העדתי והדתי • מתחים פוליטיים, כלכליים וחברתיים בין קבוצות האוכלוסייה • תפרוסת קבוצות האוכלוסייה השונות • ייחודה הפוליטי, תרבותי של לבנון ומעמדה הגיאופוליטי במזרח התיכון • בירות, טריפולי, צור וצידון			
חקלאות	• סוגי גידולים • השפעת התנאים הפיסיים על החקלאות			
כלכלה	• מסחר • תעשייה • תיירות			
תחבורה	נמלים וייעודם			
יחסי לבנון ישראל				

חלק שלישי – גיאוגרפיה של ארץ ישראל

מטרות

הכרת הארץ, מיקומה, גבולותיה וחבליה השונים. זיהוי והבנת תופעות ותהליכים שיעצבו ומעצבים את נופיה, תוך הדגשת יחסי הגומלין בין האדם לסביבתו.

מטרות אופרטיביות

הלומדים יכירו ויבינו מגוון תהליכים ונושאים כלליים, פיסיים ואנושיים הקשורים לארץ כגון – אקלים, מים, קרקע, אוכלוסייה, סוגי התיישבות, כלכלה, חברה, איכות סביבה ועוד.
יכירו את מגוון מפות ישראל שבאטלס, ידעו לנתחן ולהסיק מהן מסקנות.
הלומדים יהיו נכונים לטייל בארץ, ליהנות וללמוד ומתוך כך לפתח תחושת מעורבות, הזדהות שייכות ואהבה לארץ. כמו כן יפתחו תחושת אחריות לשמירת הנוף, הטבע והאתרים ההיסטוריים והארכיאולוגיים שבארץ.

הערה

מומלץ לארגן סיור / טיול לימודי במסגרת הקורס. מי שהדבר עולה בידו, כדאי לנצל זאת ולהשתדל לערוך את הטיול בהתאם לנושאי המבחן ו / או אחד מן החבלים המופיעים בו.

חלק שלישי – גיאוגרפיה של ארץ ישראל (כ - 50 שעות)

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
ארץ ישראל יסודות כלליים	• מיקומה הגיאוגרפי של ארץ ישראל • גבולות הארץ מראשית המנדט ועד ימינו • גבולות מדינת ישראל • יחידות הנוף העיקריות - רצועות האורך ויחידות הרוחב			• מפות קיר – פיסית מזרח התיכון, פיסית ישראל (במפה זו יש להיעזר במהלך כל השעורים) • "אטלס ישראל החדש" המרכז למיפוי ישראל אוניברסיטה עברית ירושלים 2000. • א' אפרת "ארץ ישראל גיאוגרפיה פיסית יישובית ואזורית" אחיאסף 1999.
צורות הנוף תהליכים גיאולוגיים גאומורפולוגיים ומסלע	• התפתחות התבליט של ארץ ישראל • הגוש הערבי - נובי הקדום • השבר הסורי אפריקני כחלק מטקטוניקת הלוחות • הבקע – עמק החולה, אגן הכנרת, עמק הירדן, ים המלח, הר סדום והערבה • היווצרות מישור החוף ואדן היבשת • היווצרות הרי ארץ ישראל ויחידות הנוף העיקריות שבהן • החרמון ורמת הגולן • המסלע ביחידות הנוף השונות			ע' פלכסר, ע' ילין דרור "כדור הארץ – חומרים מבנה ותהליכים", כתר 1995.

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
קרקעות	סוגי הקרקעות, תפרוסת, גורמי היווצרות, ניצולם בחקלאות, סחיפת קרקע, הכשרה ושימור קרקע			
אקלים	- אזורי אקלים – מדברי, ערבותי, ים תיכוני, תפרוסת וגורמי היווצרות עולמים ומקומיים - טמפרטורה – מהלך שנתי – קיץ וחורף - משקעים – תפרוסת, חלוקה שנתית - מפה סינופטית	- מפות טמפרטורה - מפות משקעים	- מזג אויר - אקלים	- מפות אקלים ישראל באטלס - ש' יפה, "מזג אויר ואקלים" מסדה, 1990
מים	- מקורות המים – מקורות טבעיים ומקורות בידי האדם - מקורות טבעיים – מי תהום ואקויפרים (החוף וההר), מעיינות, נחלים, מים פוסיליים, שיטפונות - כנרת - חשיבותה במערכת המים הארצית. (קו אדום עליון ותחתון) - מקורות בידי האדם – מפעלי טיהור מים, התפלת מים, הגברת כמות הגשם – ("גשם מלאכותי") - בעיות המים וגורמי המחסור במים והדרכים לפתרונם - מפעלי מים ארציים ואזוריים, מוביל ארצי - הסדרי חלוקת המים בין ישראל לשכנותיה		- אגן ניקוז - קו פרשת מים - נחל אכזב - נחל איתן - אקויפר - מים פוסיליים - התפלת מים - טיהור שפכים "גשם מלאכותי"	
נושא	נושאי משנה	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה

			ועיקרי השיעור	
המלצה למורה להעזר במאמרים המתאימים בספר <u>"תמורות בגיאוגרפיה של ישראל גלעין ושוליים"</u> . בהוצאת האגף לתוכניות לימודים ומעלות.			• תפרוסת האוכלוסייה וגורמיה • אזורי גלעין מול אזורי שוליים • בעיות בפיזור אוכלוסייה • תכניות בפיזור אוכלוסייה בתקופות שונות • הגירה חיצונית ופנימית בישראל • מיעוטים	אוכלוסיה
• א. אפרת, <u>"גיאוגרפיה יישובית של ישראל"</u>, אחיאסף • ד. גרוסמן, א. מאיר (עורכים) <u>"היישוב הערבי בישראל, תהליכים גיאוגרפיים"</u>, אוני בר אילן, אוני בן גוריון, ומאגנס, האוני העברית תש"ן. • א. אפרת, <u>"ערים ועיור בישראל"</u> • א. אפרת <u>עיירות הפיתוח בישראל</u> עבר או עתיד, אחיאסף • א. אפרת <u>"גיאוגרפיה כפרית של ישראל"</u>, אחיאסף			• הכרות עם סוגי התיישבות שונים • התיישבות חקלאית וכפרית בעבר ובהווה, תמורות כלכליות וחברתיות מושב, מושבה, מושב שיתופי, קיבוץ, כפר, מרכז כפרי • הכפר הערבי והשינויים שחלים בו • הפיכת ישוב נוודי לישוב קבע • עיירות פיתוח, יישוב קהילתי	יישובים חקלאיים ועירוניים
			• עיור המושבות • הערים הגדולות (ת"א, ירושלים, חיפה, באר שבע) מיקומן, תיפקודן, שלבים ובעיות בהתפתחותן • ערי נמל • התפתחות אזורים מטרופוליניים	ערים ותהליכי עיור בישראל

נושא	נושאי משנה	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים וביבליוגרפיה
------	------------	-----------------------	--------	--------------------

			ועיקרי השיעור	
			- שימושי קרקע חקלאיים ותפרוסתם - גידולים חקלאיים ותפרוסתם (תבואת, ירקות, גידולי שדה, גידולי תעשיה, גידולים ים תיכוניים, נשירים, הדלים) - גידול בעלי חיים ותפרוסתם – בקר לבשר ולחלב, צאן, בריכות דגים, דיג ימי, עופות - תהליכי השינוי בחקלאות וגורמיהם - מגבלות החקלאות – קרקע, מים, אקלים	חקלאות
			סוגי תעשיות (קלה, כבדה, עתירת ידע) אזורי תעשיה ראשיים, אוצרות טבע	תעשיה
			תיירות, פיננסים	שרותים
			- פיתוח מקורות אנרגיה ותחנות כוח. - פיתוח מערכת תחבורה עירונית וארצית, דרכים ומסילות ברזל, בעיות תחבורה בהווה ובעתיד - תחבורה בינלאומית – נמלי ים ואוויר	תשתיות
			- ישראל וגופי סחר בינלאומיים, השוק האירופאי המשותף - מאזן מסחרי ותל"ג	מסחר פנימי
			הגורמים לזיהום אויר, מים, קרקע, נחלים, חופים, רעש והדרכים למניעתם	איכות הסביבה

נושא	נושאי משנה ועיקרי השיעור	הערות והצעות דידקטיות	מושגים	עזרים ובביבליוגרפיה
גיאוגרפיה חבלית של ארץ ישראל	• הכרת הייחוד והמאפיינים הפיסיים, היישוביים והכלכליים בכל אחד מאזורי הארץ • מישור החוף – הדרומי, השרון, חוף הכרמל והגליל • הרי חברון ויהודה, הרי שומרון, כרמל, גליל תחתון, גליל עליון, גולן • עמק החולה, עמק הירדן, עמק בית שאן, עמק יזרעאל, בקעת הירדן, ים המלח, הערבה, מפרץ אילת • הרי אילת, נגב דרומי, הר הנגב המרכזי, צפון הנגב, מדבר יהודה			• מ. הראל – ד. ניר, <u>"גיאוגרפיה של ארץ ישראל"</u>, עם עובד 1995. • ניתן להעזר גם בספרים הבאים – • ז' מקסימוב "אדם ונוף-פרקים בגיאוגרפיה של ארץ ישראל" אורט ישראל 1996. • צ' פיין "ישראל האדם והמרחב – נושאים נבחרים בגיאוגרפיה" מט"ח 2002. • א. ארני, א. אפרת <u>"הגיאוגרפיה של ארצנו"</u> אחיאסף. • א. אפרת <u>"ישראל לקראת שנת 2000"</u> אחיאסף.

יחידת לימוד אחת - unseen

היחידה עוסקת בחבל ארץ שלא נלמד

היחידה כוללת חבל שלא נכלל בתכנית הלימודים (unseen) ויכול להיות מכול מדינה או חבל ארץ בעולם, למעט המדינות הגובלות עם ישראל – לבנון, סוריה, ירדן ומצרים. נושאי השאלות יעסקו במיקום וגבולות החבל, חלוקת החבל ליחידות נוף, אקלים, ישובים – תפרוסת וגורמי מיקום, ערים ומדרג עירוני, כלכלה ורמת פיתוח, חקלאות, אוצרות טבע, תעשייה, תחבורה ותיירות.

יש לתרגל עם הלומדים ניתוח מספר רב של חבלי ארץ, ביבשות השונות ולהיעזר בדוגמאות ממבחנים קודמים.